

Normalizace české medievistiky

Martin Nodl

Centrum medievistických studií, Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.
nodl@centrum.cz

SYNOPSIS

Normalisation of Czech Medieval Studies

This study deals with the influence of so-called normalisation on Czech medievalist research in the 1970s and 1980s, examining the consequences of isolation imposed on research in Czechoslovakia with respect to new trends in its Western European counterparts, as well as stereotypical thinking, non-participation in medievalist debates in the broader context, and the decline of topics that dominated Czech medievalism in the 1960s. The article also considers how feelings of resignation influence conceptual thinking, linking it with the growth of subtopics during the period of normalisation. While medievalist research did gradually begin once more to thrive in the Czech environment of the 1980s, many problems – in the author’s opinion – were carried over in various ways to the post-1989 context, namely the insufficiency of methodological reflection, limitations with respect to theme, the marked absence of socio-historical research, and a blind faith in the preservation of original sources.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS

Historiografie, medievistika, metodologie, normalizace, 60.–70. léta 20. století / Historiography; medieval studies; methodology; normalisation; 1970s and 1980s

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366680.2020.3.3>

Ve společenských vědách patří historiografie k oborům, na něž normalizace dopadla nejtvrdějším způsobem. V jisté nadsázce by bylo možné říci, že právem. Mnoho historiků se v 60. letech 20. století angažovalo v obrodném procesu, podílelo se na utváření nových konceptů socialistické společnosti a někteří dokonce v roli poradců ovlivňovali i zásadní politická rozhodnutí.

Normalizace jako vědomá tendence zbavit socialismus jeho reformních podob se proto v nebyvalé míře obrátila právě proti historikům. Jestliže mnozí z nich usilovali o strukturální reformu socialismu, tak i normalizace vůči nim postupovala strukturálním způsobem: rušila existující instituce, aby je nemusela „odreformovávat“, resp. reformovat ve svém vlastním duchu, a místo nich zakládala instituce nové, přičemž důraz kladla na potlačení kontinuity.

Nejzářnějším příkladem takového postupu bylo zrušení Ústavu dějin KSČ na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (Petráň 2015, s. 509–528) a především zrušení

Historického ústavu ČSAV a jeho nahrazení Ústavem československých a světových dějin ČSAV (Hanzal 1999).

V tomto textu, jenž je pouhým náčrtem problematiky, samozřejmě nebudu mapovat a reflektovat vývoj celé československé historiografie po roce 1969/1970. Zaměřím se výhradně na českou medievistiku, a to především z hlediska dopadu normalizace na její metodologická východiska, na zpracovávaná či naopak záměrně nezkoumaná témata, na otázky „renesance“ ideologického marxismu a marxistické metodologie a na vědomou rezignaci metodologické reflexe.¹

Abychom mohli uvažovat nad dopady normalizace na českou medievistiku, musíme si uvědomit, že na přelomu 60. a 70. let 20. století byla obec medievistů ve srovnání s dneškem relativně malá. Tato skutečnost byla ovlivněna jak nízkými směrnými čísly pro historii na kamenných univerzitách, jež se začala zvyšovat až kolem poloviny 70. let, tak možnostmi uplatnění se v oboru jako profesionální historici-medievisté. Většina medievistů na přelomu 60. a 70. let 20. století působila v ČSAV a na třech univerzitách (Praha, Brno, Olomouc), resp. na jejich filozofických fakultách, přičemž především v Praze došlo v 60. letech 20. století k silnému personálnímu propojení ČSAV a Univerzity Karlovy, nejvýrazněji v osobě Františka Grause.

Dopad normalizace na českou medievistiku po roce 1969/1970 silně ovlivnila situace, jež v české historiografii v 50. a 60. letech 20. století panovala. Vůdčími osobami historiografie totiž nebyli historici moderních dějin, kteří měli konstruovat obraz třídního boje a pokroku v nedávné minulosti (Sommer 2011), za jehož avantgardu se vydávala komunistická strana, nýbrž medievisté. V tomto ohledu však nebyla česká situace ve východním bloku nijak výjimečná. Rovněž v Polsku zastávali přední místa v historické obci v podobě ředitelů akademických ústavů medievisté, jmenovitě Tadeusz Manteuffel a Aleksander Gieysztor (Rutkowski 2019, s. 352–376). A to samé do značné míry platí i pro historiografii východního Německa (König 2018, s. 77–168). České poměry se od polských lišily pouze v tom, že dva vůdčí historici, Josef Macek a František Graus, patřili k nové, nastupující mladé marxistické generaci, kdežto historici polští byli buď o generaci či alespoň o několik let starší. Tato skutečnost se v Polsku výrazně promítla během střetu na první metodologické konferenci v Otwocku, konané na přelomu let 1951/1952, z níž vyšli mladí polští marxisté jako poražení (Stobiecki 2007, s. 96–118).

Angažovanost vysokého stranického funkcionáře, člena ÚV KSČ a poslance Národního shromáždění (od roku 1964), resp. Federálního shromáždění (do roku 1969) Josefa Macka jako ředitele Historického ústavu ČSAV v srpnových dnech roku 1968, resp. jeho následný odmítavý postoj jako poslance Federálního shromáždění vůči legalizaci sovětské okupace, vedly nejen k jeho osobnímu postižení, ale zároveň i ke zrušení Historického ústavu ČSAV (Jiroušek 2004). A zcela nepochybně tato skutečnost hrála roli i v tom, že medievisté, ačkoli se až na výjimky (Jaroslav Mezník) v politických záležitostech nijak výrazně neangažovali, byli mezi historiky postižení normalizací v podobě vyhazovů ze zaměstnání velmi silně a řekněme – ve srovnání s jinými historickými obory – nadproporčně (Hanzal 1999) (samozřejmě vyjma historiků soudobých dějin). K osobám, jimž bylo velmi záhy, popřípadě během několika málo měsíců či let, znemožněno pracovat v akademickém prostředí, patřili vedle Macka Jaroslav Mezník,

1 Pro moravskou a slezskou medievistiku se o reflexi pokusil Mezník 2000, s. 57–72. To je prozatím jediné kritické zamýšlení nad danou problematikou.

Jaroslav Marek, František Šmahel či Libuše Hrabová. Mackův souputník František Graus představoval zvláštní případ, neboť zůstal v západoněmecké, resp. švýcarské emigraci a stal se vůdčí osobností německé medievistiky.²

Institucionálně patřily k nejpostiženějším z hlediska medievistiky Historický ústav ČSAV a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, tedy především katedra československých dějin. Ostatní katedry na kamenných univerzitách byly postiženy mnohem méně, a některé dokonce nebyly postiženy vůbec, jako tomu bylo v případě katedry archivního studia na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde i po roce 1969/1970 působilo hned několik medievistů: Zdeněk Fiala, Ivan Hlaváček, Zdeňka Hledíková, Rostislav Nový.

Právě případ katedry archivního studia odhaluje jednu z forem existence historiografie a medievistiky zvláště po roce 1969/1970: metodu krytí. Zdeněk Fiala, jenž se podle dostupných archivních dokumentů aktivně zapojil do „konsolidačního procesu“ na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a jehož můžeme považovat za vlivného normalizátora české historiografie, jenž svými texty na počátku 70. let vystupoval v duchu dogmatického marxismu jako jediné možné podoby interpretace dějin (zde mám na mysli jeho ostrý útok na Dušana Třeštíka, jenž byl ve skutečnosti namířen proti Františku Grausovi, nyní již v emigraci) a jenž měl plně zamezit revizionistickým a strukturalistickým přístupům, jež byly označeny jako reakční a nemarxistické (Fiala 1972, s. 234–244),³ ve skutečnosti velmi výrazně pokryl kapitálem své moci historiky působící na katedře archivnictví, jejímž byl vedoucím: to, že se většinou jednalo o medievisty, bylo dáno zaměřením katedry. V jiných institucích však ono krytí pro medievisty působit nemohlo, což se nejsilněji promítlo v nově zřízeném Ústavu československých a světových dějin ČSAV. Bývali „protektorři“, Macek a Graus, kteří během 60. let 20. století v ústavu umožnili pracovat hned několika medievistům-nestraníkům, byli zbaveni moci nebo odešli do emigrace, a krytí/protektorství, velmi dobře známe z prostředí polských akademických pracovišť a stejně tak i ze sovětské akademie věd (srov. Gurevič 2007), a to jak v historickém ústavu, tak na pražské filozofické fakultě nepřicházelo pro medievistiku v úvahu.

Ve skutečnosti však nebyla katedra archivního studia jedinou akademickou institucí specializovanou na medievistiku, kde se princip krytí/protektorství v první polovině 70. let výrazně uplatnil. Obdobnou podobu shledáváme i v Archeologickém ústavu ČSAV, vedeném Miroslavem Richtrem. Richter, jenž patřil společně se Zdeňkem Smetánkou k zakladatelům středověké archeologie, vytvořil v ústavu podmínky, jež umožňovaly, byť v omezené míře, v této instituci pracovat i mladým nestraníkům.⁴ A na částečný úvazek Richter v ústavu zaměstnal i perzekvovaného Josefa Macka.

I přesto je ale po mém soudu možné konstatovat, že osudy dvou vůdčích osob českého dějepisceví, Macka a Grause, po roce 1969/1970 výrazně ovlivnily dopad normalizace na českou medievistiku.

Podívejme se na podoby tohoto dopadu.

-
- 2 K osobě Františka Grause srov. příspěvky ve sborníku Beneš – Jiroušek – Kostlán 2004. Monografie Naděždy Morávkové bohužel příliš nového nepřinesla – Morávková 2013. Pro reflexi Grausových interpretačních přístupů a proměn jeho názorů srov. Wihoda 2009, s. 251–261; Nodl 2017, s. 408–417.
 - 3 Fialův článek byl reakcí na Třeščík 1971, s. 537–764. Dušan Třeščík poté několik let čekal se svou kritikou Fialových interpretací ohledně *Kristiánovy legendy*, jež nakonec publikoval až po Fialově smrti.
 - 4 Srov. reflexe archeologa Jana Klápště v jeho knize-rozhovoru (Štefan 2019).

Pokud vezmeme do rukou dva vůdčí časopisy historické obce, *Československý časopis historický* a *Časopis Matice moravské*, pak z nich medievistika po roce 1972 téměř úplně mizí. V prvních letech po roce 1969/1970 ještě ze setrvačnosti vycházely starší studie později perzekvovaných autorů, záhy však došlo ke zlomu. Téměř úplná absence medievistiky ve vůdčích časopisech se rovněž projevila ve vymizení diskusí o medievistických tématech a stejně tak v zániku kritické recenzní reflexe domácí i západní medievistické produkce v těchto periodikách.⁵

První polovinu 70. let je tedy z hlediska české medievistiky možné charakterizovat jako uzavření se západoevropskému medievistickému diskurzu. Mezi 60. léty 20. století a první polovinou následujícího desetiletí leží ohromná cézura. Jestliže v druhé polovině 60. let proběhla čtyři velká mezinárodní medievistická symposia, jež vyústila ve vydávání specializovaného medievistického periodika (*Symposium Hussianum Pragense*, poslední se konalo v Táboře v roce 1970), pak v 70. letech se česká medievistika vůči západoevropské historiografii téměř úplně izolovala. K pozvolné změně došlo až v souvislosti s rokem 1978, s oslavami výročí úmrtí Karla IV., kdy se Univerzita Karlova uvolila uspořádat velkou mezinárodní konferenci na karlovské téma. Tato konference měla být proklamativně mezioborová a otevřená badatelům i ze západní Evropy, podprahově však bylo pořádání vedeno snahou zamezit tomu, aby se vědecké akce spojené s karlovským výročím konaly výhradně v NSR. Výsledek pražské karlovské konference byl ale ve srovnání s konferencemi pořádanými v NSR, resp. ve srovnání s později vydanými konferenčními sborníky (Seibt 1978; Patze 1978) velmi chabý a do značné míry pregnatně odráží neutěšený stav a vědeckou izolaci české medievistiky.

Jistým paradoxem dopadu normalizace na českou medievistiku byla skutečnost, že se na počátku 70. let 20. století zcela zastavila domácí debata o charakteru husitské revoluce a že samotné husitologické bádání, v 60. letech tak živé, začalo stagnovat (s výjimkou edičního zpřístupňování pramenů Janem Daňhelkou, Bohumilem Rybou či Anežkou Vidmanovou). Pozoruhodné je v tomto ohledu srovnání s východoněmeckým bádáním. Pro východoněmeckou medievistiku představovaly od roku 1960 ústřední témata německá selská válka a reformace pojímané jako součást téhož revolučního procesu. V počáteční fázi byl této revoluci přisouzen raně buržoazní charakter, a to na základě rozvoje kapitalistických výrobních vztahů, nacionálně sjednocovacích tendencí a revoluce jako způsobu řešení celonárodní krize. Na konci 60. a na počátku 70. let 20. století se však diskurz do značné míry proměnil, získal celoněmecký charakter (západoněmecká medievistika přestala východoněmeckou ignorovat a proběhlo několik společných konferencí), přičemž mnohem větší důraz začal být kladen na reformační teologii, jež byla v NDR považována za radikální reformu středověkých náboženských představ ve jménu buržoazního vidění světa, a to ve smyslu přizpůsobení náboženských a teologických představ požadavkům měšťanstva/buržoazie. Odrazem této skutečnosti bylo i opouštění původně zcela antagonistického vnímání Martina Luthera a Thomase Müntzera.⁶

V českém prostředí naopak debata o charakteru husitské revoluce normalizací ustala (Nodl 2006–2007, s. 151–171). Marxistický koncept, formulovaný Josefem Mac-

5 Kontrast mezi otevřenými diskusemi a recenzováním 60. let 20. století a dobou po roce 1969/1970 plně odráží texty otištěné v knize Františka Šmahela *Nalézání, setkávání a míjení v životě jednoho medievisty* (Šmahel 2009).

6 Reflexi přístupů v NDR a v NSR naposledy podal Müller 2004.

kem, jenž vetknul husitství charakter sociálního hnutí, které vyvěralo z hluboké sociální a hospodářské krize, charakterizované jako (první) krize feudalismu, a jehož cílem bylo zničit feudalismus jako takový, začal být v 60. letech 20. století rozrušován dílčími pracemi Františka Šmahela a Jaroslava Mezníka. Obecný model však zcela zbořen nebyl a nadále přežíval v širším povědomí. Zde totiž „krizovost“ petrifikovaly práce již zmíněného Zdeňka Fialy, jež v novém, avšak nijak nezměněném vydání *Čech v době předhusitské* po roce 1969/1970 plně ovládly medievistický diskurz. Jeho nezpochybnitelnou podstatou bylo tvrzení, že společnost před rokem 1419 neodvratně směřovala k revoluci, jejímž hegemonem byl radikální Tábor, válčící nejen s cizí reakcí, ale i s reakcí domácí, reprezentovanou šlechtou a městy, resp. Prahou (Fiala 1968; 1978). O všeobecné stagnaci husitologického bádání svědčí i skutečnost, že v 70. letech nevznikly nejen nové, koncepčně pojaté práce, ale stejně tak ani žádné významné dílčí analytické studie.

V souvislosti se stagnací bádání o dějinách husitství je třeba zmínit i absenci studia intelektuálních dějin či šířeji dějin idejí. Jestliže v 60. letech 20. století jasně vidíme náběhy k novému koncipování studia dějin pražské univerzity, v nichž intelektuálům již není přisuzována pouze reakční role, jako tomu bylo v raných pracích Josefa Macka, pak po roce 1969/1970 stojí tato témata téměř úplně mimo badatelský zájem. Výjimku v tomto ohledu představují studie Ivana Hlaváčka věnované středověkým knihovnám či texty Františka Šmahela a Viléma Herolda zkoumající filozofické myšlení na pražské předhusitské univerzitě, na něž svými studiemi o univerzitě jako instituci v 80. letech navázal Michal Svatoš.

Dopad normalizace na českou medievistku měl i podobu téměř úplného zániku bádání o sociálních a hospodářských dějinách. Je to na první pohled paradoxní, protože v nově proklamovaném marxistickém konceptu dějin jako jediném možném vědeckém přístupu měly hrát otázky sociální zásadní roli. Ve skutečnosti však nenajdeme téměř jedinou práci věnovanou sociálním dějinám měst, venkova či šlechty. Tato skutečnost byla podmíněna jak perzekvováním medievistů, kteří urbánní témata před rokem 1968 rozvíjeli (Jaroslav Mezník, Jaroslav Marek, František Hoffman), tak negativním postojem „konsolidátorů“ společenských věd vůči sociologickým metodám a sociologicky pojatému způsobu uvažování o dějinách. Strach před takto vymezeným přístupem ve zkoumání společenských nálad a sociálního pnutí praktikovaném v československé společnosti 60. let 20. století se imanentně přenesl do uvažování o středověku. Z těchto důvodů tedy začala absentovat témata sociálních i hospodářských dějin, s výjimkou diplomaticko-správních urbánních studií publikovaných například ve *Sborníku archivních prací*. Většina z nich ale měla převážně deskriptivní charakter a témat sociálních dějin se téměř nedotýkala. Ke změně došlo až v polovině 80. let díky marxisticky pojatým studiím o české předhusitské šlechtě, jež začal publikovat Miloslav Polívka, a s dogmatickým marxismem polemizujícími textům Jaroslava Čechury, věnovaným hospodaření klášterních velkostatků a sociální struktuře předhusitských měst.

Pravdou však je, že sociální dějiny jako takové prodělávaly v 70. letech 20. století svoji krizi i na Západě, i když příčiny této krize byly zcela jiné než v českém prostředí. Nejvýraznější roli hrála nenaplněná očekávání 60. let, že sociální dějiny, v jejich kvantitativní podobě, dokáží definitivně odpovédět na většinu starých otázek. V české medievistice stejně jako v celé české historiografii se ale samozřejmě žádná debata o mezích a možnostech sociálních dějin v normalizačním období nevedla.

Zájem české medievistiky se naopak obrátil na politické dějiny pojmávané téměř výlučně jako dějiny zahraniční politiky a diplomacie. Můžeme dokonce říci, že politické dějiny zažívaly ve srovnání s předcházejícími desetiletími svoji „renesanci“. Ona renesance však ve skutečnosti nevedla k nové konceptualizaci dané problematiky a probíhala dosti izolovaně vůči západoevropskému bádání. V politických dějinách českého 13. a 14. století v 70. letech 20. století hrály prim výzkumy silné generace západoněmeckých historiků, narozených před válkou či během války v sudetských oblastech Československa či (v tehdy k výmarské republice příslušejícího) Slezska. Monografie Jiřího Spěváčka stejně jako do šuplíku psané texty Františka Kavky (u Kavky se to ukázalo až po roce 1990, kdy byly jeho karlovske monografie věnované výhradně politice opožděně vydány) však nemohl svou neinovativností a tradicionalismem západoněmecké medievistice zaměřené na politické dějiny konkurovat.

Normalizace ve svých dopadech v medievistickém prostředí způsobila, že u nás nebyly téměř recipovány metodologické podněty třetí generace *Annales*, jež tehdy na Západě hýbaly medievistickým světem (Nodl 2003, s. 95–132). Studie věnované dějinám mentalit či dějinám každodenního života, jež by přesahovaly ryze materiální a hmotné vnímání dějin, v českém medievistickém – a nejen medievistickém – prostředí v 70. letech téměř nenajdeme. Opět zde můžeme mluvit o téměř úplné izolovanosti. Jedinou výjimku v tomto ohledu představuje archeologická debata o *Montaillou* Emanuela Le Roy Ladurie, jež dokládá způsob nového myšlenkového uvažování v české archeologii (Charvát – Smetánka 1982, s. 219–235), která v danou chvíli postupně opouštěla metodu pouhého deskriptivního popisu hmotných předmětů a snažila se uplatňovat antropologicky pojaté přístupy, přičemž se výrazně přestala ostýchat přejímat podněty i z jiných medievistických disciplín.

Inovativní charakter měla i historická sémantika, za níž stál v 70. letech (pověšinou skrytě) Josef Macek, jenž se prostřednictvím nejrůznějších sociálních pojmů pokusil postihnout společenské změny, k nimž v české společnosti ve 14. a 15. století došlo (Čornej 1997, s. 134–151). Dopad jeho studií, publikovaných pod krycími jmény, byl ale ve skutečnosti dosti omezený, což bylo nepochybně způsobeno i skutečností, že o metodě samotné stejně jako o konkrétních výzkumech nebyla v českém prostředí opět vedena žádná diskuse. O limitech Mackova přístupu se tak veřejně začalo mluvit až po roce 1989.

Tím se znovu dostáváme k obecnému rysu české medievistiky 70. let 20. století, pro něž je charakteristická absence otevřených diskusí. Tento obecný rys má ale svůj negativní dopad i na naši současnost, neboť právě normalizace vědomě stvořila prostředí nekritického myšlení, v němž jakýkoli jiný názor je interpretován jako ohrožující, směřující ne k problému, nýbrž ad hominem. Zjednodušeně řečeno, diskutovat nad publikovanými texty bylo a je u nás považováno za něco nepatřičného! V tomto ohledu byl tedy dopad normalizace na českou medievistiku (a nejen na ni, ale fakticky i na celou českou historiografii) devastující.

Normalizace pro českou medievistiku do jisté míry rovněž představovala negativní generační zlom. To ale opět neplatí pouze pro ni, nýbrž i pro celou českou historiografii. K násilným generačním změnám došlo v českém dějepisectví ve 20. století v několika vlnách. Na počátku 50. let nastoupila dominantní generace, jež byla v následujících letech ožívována při omezenosti možností pracovního uplatnění pouze jednotlivci. Obdobná situace se opakovala i během 70. let. Pro naši současnost je podstatné, že

tato generační změna, jež v sobě obsahuje výrazně diskontinuitní charakter, nezískala na počátku 90. letů žádný korektiv. V českém prostředí nedošlo k vyrovnání se s normalizací v podobě srovnatelné se systematickým vyhledáváním nových konkurzních řízení akademických míst, jak ho známe z prostřední východoněmeckého. Jen na okraj podotkneme, že medievistika z něho vyšla v Německu ve srovnání s jinými historickými či společenskovědními obory relativně nejlépe (König 2018, s. 227–274).

Generačně podmíněná diskontinuitnost medievistického bádání se stane ještě patrnější, pokud české poměry srovnáme s poměry v NDR a Polsku. V NDR samozřejmě nastoupila nová generace historiků-medievistů po roce 1949 (i když v prvních desetiletích akademicky působila celá řada historiků, aktivních i před rokem 1933), avšak v následujících čtyřiceti letech k žádné velké diskontinuitě srovnatelné s českými léty 1969/1970 v NDR nedošlo. Ještě více to platí pro poměry polské, kde ani 40. a 50. léta neznamena žádný zásadní zlom a vývoj medievistiky je zde možné vnímat jako jasně kontinuální, tedy jako přirozený z hlediska změn personálních. I polské prostředí sice mělo své medievistické oběti, své několik let vězněné badatele (například Karol Buczek, Karol Modzelewski, Bronisław Geremek apod.), avšak všichni z nich se mohli po propuštění z vězení vrátit k vědecké práci, a ani ve vězení neztratili kontakt s oborem.

Normalizačním projevem diskontinuity je i skutečnost, že na filozofických fakultách medievistiku prakticky neměl kdo učit. Obraz byl téměř katastrofální, s výjimkou pražského a brněnského archivnictví, i když samozřejmě s tím dopadem, že se na obou těchto pracovištích praktikoval specifický, spíše tradicionalistický přístup k dějinám, i když v některých případech doplňovaný i jistými inovacemi, někdy dokonce velmi překvapivými: mám zde na mysli studium církevních dějin, jimiž se v Praze věnovala Zdeňka Hledíková, dějin raného českého státu, které se pokusil nově konceptualizovat Rostislav Nový (záhy se však přiklonil k jiným tématům, neboť Zdeněk Fiala mu zabránil publikovat druhý díl jeho stěžejní práce), či fungování panovnického dvora (Ivan Hlaváček, jenž ale po vydání syntézy o kanceláři Václava IV. směřoval pouze k dílčím tématům).

Při kritickém pohledu na 70. léta si ale musíme přiznat, že vedle stagnace se postupně začalo utvářet několik nik, jež nově vymezovaly prostor pro inovace v medievistickém bádání. Už jsem zmínil středověkou archeologii, a to i z hlediska přístupu k proměnám dějin osídlení, v němž se postupně začínal rodit koncept 13. století jako společenské transformace. Koncept 13. století jako společenské transformace mezi medievisty formuloval Dušan Třeštík (Třeštík 1979, s. 131–154) a do značné míry z něho následně vycházel Josef Žemlička (Žemlička 1986). Vyhraněné kontury tento koncept ale získal až po roce 1989, kdy vyvolal dodnes neukončenou debatu. V období normalizace tato debata ještě neprobíhala.

Stejně tak je třeba vyzdvihnout koncept kultury středověku, jak ho předložil Pavel Spunar (Spunar 1986), debaty spjaté s dvorskou kulturou Vladislava Jagellonského,⁷ v nichž se střetávaly odlišné názory historiků a historiků a historiček umění, a v neposlední řadě analytickým způsobem pojatou revizi marxistického konceptu husitské revoluce, s níž vystupoval od konce 70. na okraji dění v Táborském muzeu působící František Šmahel (poprvé uceleně v roce 1985 ve francouzsky vydané kni-

7 Debata byla reakcí na knihu Homolka – Krása – Mendl – Pešina – Petráň 1978. Diskuse proběhla na stránkách časopisu *Umění*, srov. Hořejší – Vacková 1980, s. 519–536; Petráň 1981, s. 367–369; Pešina 1981, s. 366–367; Hořejší – Vacková 1981, s. 463–465.

hy *La révolution hussite, une anomalie historique*, posléze v dvousvazkových dějinách Tábora), jemuž se pak společně s Jiřím Kořalkou podařilo v 80. letech stvořit nový časopis, *Husitský Tábor*, jenž do medievistiky vrátil nejen husitologická témata, ale zároveň i zprostředkoval znalosti a stále kritičtější reflexi západoevropského medievistického diskurzu.⁸

Niky vytvářely trhliny v monolitu bezčasí medievistického bádání, do něhož upadlo záhy po roce 1969/1970. Zcela rozložit ho ale nedokázaly. Výrazem tohoto bezčasí byla izolace od nových trendů západoevropského bádání, nezapojování se do obecnějších medievistických debat, opuštění témat, jež české medievistice dominovala v 60. letech 20. století, rezignace na konceptuální uvažování na úkor zpracovávání témat dílčích. I když se medievistické bádání začalo v 80. letech v českém prostředí postupně stále více nadechovat, přesto si do doby po roce 1989 přeneslo mnohé šrámy v podobě nedostatečné metodologické reflexe, tematické omezenosti, nadále silné absence sociálněhistorických výzkumů či mnohými vyznávané slepé víry v samospasitelnost pramenů.

Ať už si to chceme přiznat či nikoli, normalizace českou medievistiku proměnila zcela zásadním způsobem, odsoudila ji k dlouhodobé izolaci, uvrhla ji do stereotypního uvažování a stanovila jí mnohé limity, jež její podobu negativním způsobem ovlivňují dodnes.⁹

LITERATURA

Beneš, Zdeněk – Jiroušek, Bohumil –

Kostlán, Antonín (eds.): *František Graus – člověk a historik*. Výzkumné centrum pro dějiny vědy, Praha 2004.

Borgolte, Michael: *Sozialgeschichte des Mittelalters: Eine Forschungsbilanz nach der deutschen Einheit*, (Historische Zeitschrift, Beiheft 22), München 1996.

Čornej, Petr: *Husitský Tábor v kontextu české historiografie 70. a 80. let minulého století*. In: Olšáková, Doubravka – Vybíral, Zdeněk (eds.): *Husitský Tábor, Supplementum II. (Husitský Tábor a jeho postavení a české historiografii v 70. a 80. letech 20. století)*. Husitské muzeum, Tábor 2004, s. 15–64.

Čornej, Petr: *Směřování Josefa Macka k historické sémantice*. In: Josef Macek: *Česká středověká šlechta*. Argo, Praha 1997, s. 134–151.

Fiala, Zdeněk: *O vyjasnění pojmů v marxistickém výkladu starších českých dějin*. Na okraji článku Dušana Třeštíka „K sociální struktuře přemyslovských Čech“. *Československý časopis historický* 20, 1972, s. 234–244.

Fiala, Zdeněk: *Předhusitské Čechy*. Svoboda, Praha 1968, 1978.

Gurevič, Aron Jakovlevič: *Historikova historie*. Argo, Praha 2007.

Hanzal, Josef: *Cesty české historiografie 1945–1989*. Karolinum, Praha 1999.

Homolka, Jaromír – Krása, Josef – Mencl, Václav – Pešina, Jaroslav – Petrání, Josef: *Pozdně gotické umění v Čechách*. Odeon, Praha 1978.

Hořejší, Jiřina – Vacková, Jarmila: *Kniha o pozdně gotickém umění v Čechách*. Dialog s autorským kolektivem. *Umění* 28, 1980, s. 519–536.

8 Srov. na orálním výzkumu založenou knihu Olšáková – Vybíral 2004. Interpretace orálního výzkumu Doubravkou Olšákovou (s. 65–98) však trpí jistou předpojatostí. Ryze subjektivní, v mnohém pozoruhodný, nikoli však analytický je přístup Petra Čorneje (Čornej, s. 15–64).

9 Studie vznikla v rámci programu Strategie 21 (11. Evropa a stát: mezi barbarstvím a civilizací) a zároveň byla vytvořena s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj Filosofického ústavu AV ČR, v. v. i. (IČO 67985955).

- Hořejší, Jiřina - Vacková, Jarmila:** Znovu o povaze jagellonského umění v Čechách. *Umění* 29, 1981, s. 463–465.
- Charvát, Petr - Smetánka, Zdeněk:** Montailou, village occitan de 1294-1324. Le Roy Ladurie, Emmanuel. Ref. Montaillou – možnosti poznání života středověké vesnice. *Československý časopis historický* 30, 1982, s. 219-235.
- Jiroušek, Bohumil:** *Josef Macek – mezi historií a politikou*. Výzkumné centrum pro dějiny vědy, Praha 2004.
- König, Susanne:** *Leben in außergewöhnlichen Zeiten: Die Mittelalterliche Forschung und ihre Vertreter an der Humboldt-Universität zu Berlin in der DDR*. LIT Verlag, Berlin 2018.
- Mezník, Jaroslav:** *Medievistika na Moravě a ve Slezsku v období tzv. normalizace*. In: Jan, Libor: *Dějiny Moravy a Matice moravská. Problémy a perspektivy*. Matice moravská, Brno 2000, s. 57–72.
- Morávková, Naděžda:** *František Graus a československá poválečná historiografie*. Academia, Praha 2013.
- Müller, Laurenz:** *Diktatur und Revolution. Reformation und Bauernkrieg in der Geschichtsschreibung des „Dritten Reiches“ und der DDR*. Laucius & Lucius, Stuttgart 2004.
- Nodl, Martin:** Die Hussitische Revolution. Zur Genese eines Forschungsparadigmas in der tschechischen Historiographie der 1950er und 1960er Jahre. *Bohemia* 47, 2006–2007, s. 151–171.
- Nodl, Martin:** Otázky recepce francouzské historiografie v českém prostředí: totální dějiny, dlouhé trvání a mentality. In: Horská, Pavla – Kostlán, Antonín – Nodl, Martin (eds.). *Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích*. Cahiers du Cefres 29, 2003, s. 95–132.
- Nodl, Martin:** Živá a mrtvá minulost Františka Grause. In: František Graus: *Živá minulost. Středověké tradice a představy o středověku*. Argo, Praha 2017, s. 408–417.
- Olšáková, Doubravka - Vybíral, Zdeněk (eds.):** *Husitský Tábor, Supplementum II. (Husitský Tábor a jeho postavení a české historiografii v 70. a 80. letech 20. století)*. Husitské muzeum, Tábor 2004.
- Olšáková, Doubravka:** *Reflexe husitologických symposií v rozhovorech s jejich účastníky*. In: Olšáková, Doubravka – Vybíral, Zdeněk (eds.): *Husitský Tábor, Supplementum II. (Husitský Tábor a jeho postavení a české historiografii v 70. a 80. letech 20. století)*. Husitské muzeum, Tábor 2004, s. 65–98.
- Patze, Hans (ed.):** *Kaiser Karl IV. 1316-1378. Forschungen über Kaiser und Reich*. Göttingen 1978.
- Pešina, Jaroslav:** K recenzi o knize Pozdně gotické umění v Čechách. *Umění* 29, 1981, s. 366–367.
- Petráš, Josef:** Fakta nebo dojmy? *Umění* 29, 1981, s. 367–369.
- Petráš, Josef:** *Filozofové dělají revoluci: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*. Karolinum, Praha 2015.
- Rutkowski, Tadeusz Paweł:** *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa 2007.
- Rutkowski, Tadeusz Paweł:** Aleksander Gieysztor w Polsce Ludowej – różne barwy przystosowania. In: *týž: Historiografia i historycy w PRL*. Szkice. Instytut pamięci narodowej. Warszawa 2019, s. 352–376.
- Seibt, Ferdinand (ed.):** *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*. München 1978.
- Sommer, Vítězslav:** *Angažované dějepiscectví. Stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950–1970)*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2011.
- Spunar, Pavel:** *Kultura českého středověku*. Odeon, Praha 1986.
- Stobiecki, Rafał:** Pierwsza Konferencja Metodologiczna Historyków Polskich. In: *týž: Historiografia PRL. Ani dobra, ani piękna..., ale skomplikowana*, Warszawa 2007, s. 96–118.
- Šmahel, František:** *Nalézání, setkávání a míjení v životě jednoho medievisty*. Argo, Praha 2009.
- Štefan, Ivo (ed.):** *Čí je ta krajina?: Rozhovory s Janem Klápště o středověku a našem světě*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2019.
- Třeštítk, Dušan:** K sociální struktuře přemyslovských Čech. Kosmas o knížecím vlastnictví půdy a lidí. *Československý časopis historický* 19, 1971, s. 537–764.

Třeštík, Dušan: Proměny české společnosti ve 13. století. *Folia historica bohemica* 1, 1979, s. 131–154.

Wihoda, Martin: František Graus. Zamyšlený poutník mezi mrtvou a živou minulostí. In: Hanuš, Jiří – Vlček, Radomír: *Historik v pro-*

měnách doby a prostředí 20. století. Matice moravská, Brno 2009, s. 251–261.

Žemlička, Josef: *Století posledních Přemyslovců. Český stát a společnost ve 13. století*. Panorama, Praha 1986